

Pravni položaj žene na hrvatskim područjima 1848.-1918.

Perasić, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:132:087177>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-28**

Repozitorij Pravnog
fakulteta u Osijeku

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Law in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Pravni fakultet Osijek
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij Pravo

Ivona Perasić

**PRAVNI POLOŽAJ ŽENE NA HRVATSKIM PODRUČJIMA
1848.-1918.**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Višnja Lachner

Osijek, 2024.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Law Osijek
University Integrated Undergraduate and Graduate Programme in Law

Ivona Perasić

**THE LEGAL POSITION OF WOMAN IN CROATIAN AREAS
FROM 1848.-1819.**

Diploma paper

Mentor: Višnja Lachner, PhD, Associate Professor

Osijek, 2024.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Pravni fakultet Osijek
Sveučilišni Integrirani prijediplomski i diplomski studij Pravo

Ivona Perasić

**PRAVNI POLOŽAJ ŽENE NA HRVATSKIM PODRUČJIMA
1848.-1918.**

Diplomski rad

Kolegij: Pravni položaj žena kroz povijest

JMBAG studenta: 0010216540

Mentor: izv. prof. dr. sc. Višnja Lachner

Osijek, 2024.

SAŽETAK

Rad se bavi prikazom položaja žene u razdoblju od 1848.-1918. godine, koja je kroz oba stoljeća bila svedena na postulat majčinstva. Brak se smatrao samoostvarenjem za obje osobe, prvenstveno žene stoga je bilo vrlo teško dobiti crkveno razrješenje braka što je dovodilo do života u konkubinatu i rađanja izvanbračne djece. Muškarac kao otac smatrao se vladarom gospodarstva i svi članovi zajedno sa suprugom su mu bili podređeni, a žena je tokom cijelog života bila pod nadzorom muške osobe. Obiteljske zadruge najjasnije prikazuju funkcioniranje tog istog gospodarstva, unatoč tomu što su dugo postojale, česte promjene zakona prikriveno su nastojale da se one ukinu.

S obzirom da se žena smatrala manje sposobnom i manje inteligentnom od muškarca one su se usmjeravale na rad u kući, brigu o djeci te rad u polju jer su se jedino za to smatrale sposobnom. Međutim dolaskom bana Ivana Mažuranića na vlast, koji prvi potaknuo školovanje žena, počele su se osnivati prve škole za djevojke, što je rezultiralo prvim poslovima za žene u prosvijeti odnosno prvih učiteljica. S vremenom su se žene uspjele izboriti za svoj položaj, koji i dalje nije bio zavidan, ali svakako bolji te su počele razvijati svoja poduzetništva.

Ključne riječi: žena, brak, obitelj, zadruga, obrazovanje

SUMMARY

Here is the presentation of the position of women in the period from 1848 to 1918. year, which throughout both centuries was reduced to the postulate of motherhood. Marriage was considered self-fulfillment for both people, primarily women, so it was very difficult to get a church license for marriage, which led to cohabitation and the birth of illegitimate children. A man as a father was considered the ruler of the economy and all members together with his wife were subordinate to him, while a woman was under the supervision of a male person throughout her life. Family cooperatives most clearly show the functioning of that same economy, despite the fact that they existed for a long time, frequent changes in the law covertly tried to abolish them.

Given that women were considered less capable and less intelligent than men, they focused on housework, child care, and work in the fields because that was the only thing they were considered capable of.

However, with the coming to power of Ban Ivan Mažuranić, who was the first to encourage women's education, the first schools for girls began to be founded, which resulted in the first jobs for women in education, i.e. the first female teachers. Over time, women managed to fight for their position, which was still not enviable, but certainly better, and they began to develop their businesses.

Keywords: woman, marriage, family, cooperative, education

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	POLOŽAJ ŽENE U 19. STOLJEĆU	2
3.	POLOŽAJ ŽENE U 20. STOLJEĆU	3
4.	BRAK	4
4.1.	SKLAPANJE BRAKA.....	4
4.2.	RAZVOD BRAKA I POLOŽAJ DJECE	6
5.	OSOBNI ODNOSI U BRAKU	7
5.1.	ODNOSI U OBITELJI (RODITELJ-DIJETE)	8
6.	MJEŠOVITI BRAK	10
6.1.	RASTAVA U MJEŠOVITIM BRAKOVIMA.....	10
6.2.	ŽIVOT U KONKUBINATU	11
6.3.	RASTAVA OD STOLA I POSTELJE	12
7.	PRAVNA I POSLOVNA SPOSOBNOST ŽENE	14
7.1.	IMOVINSKI REŽIM I MIRAZ.....	14
7.2.	IMOVINSKO BRAČNI REŽIM.....	14
8.	KUĆNE ZADRUGE	16
8.1.	ULOGA I PRAVNI POLOŽAJ ŽENE	16
8.2.	PLEMIĆKE ZADRUGE I ŽENE	17
8.3.	ZAKON O UREĐENJU ZADRUGA IZ 1870.	17
8.4.	ZAKON O UREĐENJU ZADRUGA IZ 1874.	18
9.	NASLJEDNO PRAVO	20
9.1.	POLOŽAJ MAJKE I KĆERI.....	20
9.2.	ZAKONSKO NASLJEDIVANJE PREMA OGZ-U.....	21
9.2.1.	NASLJEDIVANJE DJECE	21
9.2.2.	NASLJEDIVANJE BRAČNOG DRUGA.....	22
9.2.3.	OPORUČNO NASLJEDIVANJE.....	23
10.	KAZNENO PRAVNI POLOŽAJ ŽENE	24
10.1.	ŽENA KAO POČINITELJICA KAZNENOG DJELA	24
10.2.	ŽENA KAO ŽRTVA KAZNENOG DJELA – PRILEG I SILOVANJE.....	24
10.3.	ŽENA KAO SVJEDOK KAZNENOG DJELA	26
11.	OBRAZOVANJE ŽENA	27
11.1.	VISOKO ŠKOLOVANJE	27
11.2.	MAŽURANIĆEV ZAKON.....	29
12.	ZAPOŠLJAVANJE ŽENA	31
13.	ZAKLJUČAK	33
14.	LITERATURA	34
15.	POPIS PRILOGA	35

1. UVOD

Cilj ovog rada jest prikazati položaj žena krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a ujedno i način na koji je bila tretirana od strane društva odnosno muškarca.

U prvom dijelu imamo kratak osvrt na ta dva stoljeća te primjer žena koje su se uspjele izboriti za svoj položaj unatoč prevlasti muškarca.

U drugom djelu analiziram brak kojeg su mogle sklopiti osobe starije od 14 godina, što znači da ukoliko su mlađe od 18 godina bio je potreban pristanak roditelja ili zastupnika, naravno osoba muškog roda. Sam brak se smatrao nečim uzvišenim i samoostvarenjem žene. Samim ulaskom u brak žena je bila zajedno sa djecom podređena muškarcu te imala dužnosti osim brige za djecu i obitelj; da bude ponizna suprugu. Jednako tako suprug i kao otac se smatrao vladarem.

U slučaju razvoda braka, on je crkveno bio nerazrješiv, što znači da ukoliko se jedan od bivših bračnih drugova želio ponovno vjenčati to je mogao jedino ako prijeđe u nekatoličanstvo. Uz određene iznimke postojala je mogućnost rastave od stola i postelje.

U idućem dijelu uočavamo kako je položaj žene glede njenog imovinskog stanja bio nimalo zavidan. Iako ju je zakon u određenoj mjeri štitio ona je nerijetko unatoč tomu dolazila u poziciju da je prilikom udaje svekar podijelio ono što bi dobila u miraz ili u nasljedstvo.

Nadalje dolazimo do kućnih zadruga koje svaka obitelj osniva kao svoju kućnu zajednicu. Za ženu je zadruga, ovisno o situaciji, mogla biti povoljna, osim ako se uda u drugu zadrugu u tome slučaju ne dobiva ništa osim ako je plemićka žena tada dobiva isplatu, međutim čestim izmjenama zakona i to se znalo mijenjati.

Kada govorimo o nasljeđivanju, rijetko je dobivala zemlju, to bi najčešće bilo ukoliko je jedinica ili nema muških potomaka.

Pred sam kraj razmotrit ćemo kaznenopravni položaj te uvidjeti u kakvom je položaju kao počiniteljica, žrtva te svjedok kaznenog djela.

Naposljetku rada je analiza školovanja koje je ostvarilo blagi pomak dolaskom bana Ivana Mažuranića koji je naredio i donio zakon da sva djeca, bez obzira na spol imaju jednako pravo na školovanje. Iako nije u potpunosti provedena reforma kako je zamišljena, svejedno je doprinijela da se žene više educiraju i na taj način sustav školstva „stvorio“ učiteljice i buduće poduzetnice.

2. POLOŽAJ ŽENE U 19. STOLJEĆU

Položaj žena u 19. stoljeću bio je poprilično težak. S obzirom da se smatrala slabom za bilo kakav posao izvan kuće od žene se očekivalo da bude domaćica, supruga i majka te da nema nikakva zanimanja izvan toga. Bez imalo sumnje bila je diskriminirana na svakom poslovnom području ukoliko bi započela neki posao. Također smatrale su se mentalno i fizički slabijima te se očekivala potpuna podređenost muškarcu o čemu će biti riječi u radu.

Sredinom druge polovice 19. stoljeća došlo je do mizernih promjena. Prva promjena je nastupila kada je na vlast došao ban Ivan Mažuranić koji je 1874. godine donio Prvi školski zakon prema kojima četverogodišnja škola postaje obvezna za svu djecu prvenstveno za djevojčice kojima je školovanje bilo nedostupno što ukazuje i podatak da je samo 11% žena starijih od 6 godina bilo pismeno. Novim Mažuranićevim zakonom došlo je do izjednačavanja u plaćama između učitelja i učiteljica iako je posao učiteljica bio jedini javni posao koji je ženi bio dozvoljen za rad.

Međutim iako se žena držala za krhku, beskorisnu i slabu žene su počele pokazivati kako nisu slabije od muškarca te da mogu većinu poslova odraditi kao i oni ponajprije one umne poslove. Tako su se počele u javnosti pojavljivati prve žene koje su se uspješno oduprijele diskriminaciji i pokazale drugim ženama da i one to mogu. Među prvima valja svakako uzeti za primjer Mariju Jurić-Zagorku; ženu koja je živjela na prijelazu dva stoljeća i bila prva književnica i novinarka. Nakon nje tu su Milica Bogdanović koje doktorirala na povijesti, znanstvenica Tereza Paulić, glazbenica Dora Pejačević, slikarica Slava Raškaj i mnoge druge.

3. POLOŽAJ ŽENE U 20. STOLJEĆU

Od kraja 19. stoljeća pa sve do početka 20. stoljeća, kao što je prethodno rečeno, došlo je do malih promjena u položaju žene glede nasljeđivanja te obrazovanja.

Tek u 20. stoljeću Sveučilišta su počela upisivati žene, prvo među njima je bilo Zagrebačko sveučilište. Žene su mogle studirati i izvan Hrvatske no pod određenim uvjetima i smo u određenim gradovima.¹ Počele su se i javljati prve ženske organizacije: Gospojinska udruga za naobrazbu ženskinja 1900. i klub zagrebačkih učiteljica 1902., koje su nastojale promicati obrazovanje žena i osporavale tradicionalne rodne uloge.²

Za vrijeme NDH, doglavnik Mile Budak, je bio među prvim protivnicima ženskom obrazovanju. Često je naglašavao kako ih se treba spriječiti u višem obrazovanju te kvalificiranijim poslovima, a posebice se 1941. zalagao za uvođenje protuženskih zakona. Prema njegovu mišljenju ženama se treba zabraniti mogućnost upisa na studij medicine ili prava jer ona nije sposobna biti niti doktor niti sudac jer kako navodi: "pošto, svakako nije dosta da zapale cigaretu pa da budu dobar sudac".³ Žene su stvorene da rađaju i odgajaju hrvatsku djecu. Dakle, prema tadašnjem viđenju žene ona je bila jedino dobar postulat majčinstva.

Takav način razmišljanja bio je uvriježen sve do početka 2. svj. rata, kada je žena morala i raditi i brinuti se za obitelj jer su muškarci odlazili na ratišta. Tu se ponovno dokazuje snaga i sposobnost žene. Shodno tome žene su se sredinom 20. stoljeća sve više počele uključivati u politiku i unatoč tomu što su i tamo nerijetko bile omalovažavane i diskriminirane to ih nije pokolebalo nego upravo suprotno; to ih je navelo da se počnu boriti za pravo glasa. Tako su u Hrvatskoj dobile pravo 1941. godine.

¹ Tropina M.; Prema ravnopravnosti: žene na hrvatskom tržištu rada krajem 19. i početkom 20. stoljeća, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Diplomski rad, 2023., str. 15.

² Isto, str. 16.

³ Šuvar B.; Društveni i politički položaj žena u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Diplomski rad, 2017., str. 9.

4. BRAK

Brak se smatrao samoostvarenjem prvenstveno žene. Iako se mogao sklopiti od 14 godine, djevojke su pretežno ulazile u brak sa 18 ili 19 godina dok su muškarci sa 22 odnosno 23 godine. Valja naglasiti kako je vladao je patrijarhat što bi značilo da se brak temeljio na strogoj podređenosti i na gospodarstvu. Muž se smatrao gospodarom djece, svoje supruge, robova, sluga i svega što se nalazilo na imanju. Žena se smatrala manje vrijednom, manje inteligentnom te jednako tako manje sposobnom stoga je cijeli život dužna biti podređena muškarcu; prvo je to bio njezin otac nakon toga suprug. Glavna uloga žene je da bude dobra i uzorna supruga, majka i domaćica.⁴

Važno je naglasiti kako pojedini dijelovi Istočne Hrvatske nisu bili jednako zakonsko uređeni. Pa je tako na području Osijeka na snazi bilo austrijsko pravo posredovanjem OGZ-a, dok se nakon 1861. godine na području Baranje primjenjivalo Ugarsko privatno pravo.⁵

4.1. SKLAPANJE BRAKA

Brak se mogao, u pravilu, sklapati samo jednom te je vladala monogamija, što znači da su u braku mogli biti samo jedan muškarac i jedna žena. Ukoliko je rastavljena osoba htjela ponovno sklopiti brak morala je dokazati da je prijašnji brak u potpunosti poništen.

S obzirom da je bio važeći crkveni brak, on se sklapao pred svećenikom te su bila potrebna dva punoljetna muška svjedoka.⁶ Prema zakonu mogli su ga sklapati muške osobe starije od 18 godina te djevojke starije od 16 godina, ukoliko bi bili mlađe dobi, kao što je u prethodnom odlomku rečeno, bila je potrebna suglasnost odnosno pristanak roditelja ili zakonskog zastupnika. Brak ne mogu sklopiti osobe koje su maloljetne ili punoljetne, a nisu sposobne samostalno prosuđivati. Mogu ga sklopiti jedino uz dopuštenje oca ili u slučaju smrti oca ili ako nije sposoban biti zastupnikom onda ga zastupa druga muška osoba čije ja je dozvola potrebna uz dozvolu suda. Identično je i kada su u pitanju nezakonita djeca; u slučaju njihove ženidbe potrebna je suglasnosti i dopuštenje suda i tutora.

⁴ Krišković V.; Hrvatsko pravo kućnih zadruga, Zagreb, 1925. str. 4

⁵ Kasap J.; Imovinsko pravni položaj žene u braku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće – prema sadržaju privatno pravnih isprava, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 38 No. 1, 2022., str. 12.

⁶ Željko D.; Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014., Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 47 No. 96, 2014., str. 29.

Valja spomenuti kako brak ne može sklopiti osoba koja je osuđena na tešku ili težu tamnicu od dana kada mu je kazna izrečena.⁷ Jednako tako zabranjeno je sklapanje braka redovnicima i redovnicama, između rodbine, između žene i muževih srodnika i obrnuto sukladno članku 65. OGZ-a iz 1853., također ne može biti sklopljen između osoba koje su počinile preljub no to vrijedi jedino ako je isti i dokazan prije same ženidbe.⁸

Brak je mogla sklopiti svaka osoba ako za to nema zakonskih smetnji, no kaznom zatvora od tri do šest mjeseci mogao se kazniti budući bračni drug ukoliko bi negirao postojanje smetnji i zbog toga ne bi dobio oprost ili bi iz tog razloga otišao u drugu zemlju i tamo pokušao sklopiti brak.⁹ Tako je predviđao OGZ koji je tražio samo zakonsku zapreku dok se prema istom zakonu crkvene zapreke nisu smatrale problemom za sklapanje braka.¹⁰

Neke od zapreka koje je OGZ predviđao su sljedeće: nemogućnost ispunjenja bračnih dužnosti ili stvaranje potomstva, u slučaju određenih moralnih zabrana ili kada nema bitnih svečanosti.¹¹ Ukoliko zaručnici žele sklopiti brak prvotno je potrebno da pribave sve potrebne isprave. Nakon toga slijedi javno proglašenje budućeg braka koje obavlja mjesni župnik na način da će tri tjedna svake nedjelje javno govoriti njihove osobne podatke kao što su; ime i prezime, stalež, mjesto rođenja, njihovo boravište,..¹² No postoji iznimka kada će se napovijed obaviti samo jednu nedjelju i to jedino ako je u pitanju putovanje ili bolest, a bez napovjedi je moguće uz prethodno zatražen oprost biskupa ili župnika.¹³ Napovijed se održava kako bi svatko od vjernika imao mogućnost izjaviti primjedbu protiv budućeg braka zaručnika; primjerice ako im je poznata neka od bračnih smetnji. Sam brak se mora sklopiti u roku od 6 mjeseci od kad je napovijed učinjena, u suprotnom se ponavlja.¹⁴ Jedna od zapreka jest i trudnoća, naime žene nakon smrti supruga ne mogu sklopiti novi brak niti nakon razvoda dok traje trudnoća. Ukoliko ne zna za trudnoću u tom slučaju mora čekati šest mjeseci nakon smrti muža.

⁷ Habsburška Monarhija, Zakoni; Obći austrianski građanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparie, Beč, 1853., prvi dio, str. 16., čl. 61.

⁸ Habsburška Monarhija, Zakoni; Obći austrianski građanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparie, Beč, 1853., prvi dio, str. 17., čl. 67.

⁹ Dobrovšak Lj.; Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 29 No. 56, 2005., str. 82.

¹⁰ Isto, str. 82.

¹¹ Isto, str. 83.

¹² Željko D.; Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014., *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, Vol. 47 No. 96, 2014., str. 29.

¹³ Isto, str. 29.

¹⁴ Isto, str. 29.

4.2. RAZVOD BRAKA I POLOŽAJ DJECE

Za katolike bio je valjan jedino crkveni brak koji je tada bio nerazrješiv, osim u slučaju smrti jednog od supružnika, no po OGZ-u osim smrti, brak je prestaje i proglašenjem nestale osobe umrlom. U crkvenom braku postojala je iznimka glede rastave, a to je rastava od stola i postelje. Kada govorimo o razvodu prema zakonu razlikujemo ukinuće i rastavu ženidbe. Ukinuće je slučaj kad se svi učinci braka poništavaju kao da brak nije ni postojao te prestaju prava i dužnosti bračnih drugova, za razliku od rastave gdje samo prestaje zajednica. Rastava u katoličkoj crkvi nerijetko je predstavljala problem ukoliko se rastavljena osoba htjela ponovno oženiti, a bivši bračni drug je živ, osoba je morala prijeći u nekatoličku vjeru jer su brakovi u katoličkoj crkvi nerazrješivi.¹⁵

Jedina mogućnost kada se brak mogao proglašiti nevaljanim ili raskinuti bila je u slučaju bračnih smetnji poput: otmice, postojećeg braka, razlike u vjeri, ako su bračni drugovi bili rodbina ili tazbina; u slučaju preljuba, krvništva jednog od supružnika, manjak svečanog očitovanja privoljenja ili smetnje katolicizmu.¹⁶ Prema građanskom pravu u slučaju rastave, zakoniti bračni drug koji je kriv za rastavu nema pravo na nasljedstvo drugog bračnog druga, međutim onaj koji nije kriv za rastavu može zahtijevati nagodbu. Jednako tako strana koja nije kriva može zatražiti primjereno uzdržavanje.¹⁷

Zakonom su se smatrala djeca koja su rođena tijekom braka ili poslije razrješenja istog tijekom trajanja trudnoće.

Glede djece, ona se smatraju zakonitom ukoliko su rođena u braku ili poslije razrješenja istog, za vrijeme trajanja trudnoće odnosno sedmog mjeseca nakon sklapanja braka ili desetog mjeseca nakon smrti muža ili poslije konačne rastave.¹⁸ Ukoliko se dijete rodi u odsutnosti supruga ono se smatra zakonitim dok se ne dokaže suprotno i nezakonitost ne bude potvrđena od strane suda.

¹⁵ Dobrovšak Lj.; Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj, *Croatia Christiana periodica*, Vol. 29 No. 56, 2005., str. 83.

¹⁶ Isto, str. 83.

¹⁷ Isto, str. 88.

¹⁸ Isto, str. 83.

5. OSOBNI ODNOSI U BRAKU

Prema OGZ-u osobna prava supružnika nastala u braku utemeljena su samo na zakonu ili ženidbenom ugovoru.¹⁹ Točnije ukoliko se kao maloljetna uda potpada pod muževu vlast dok je imovina pod nadzorom oca, no u slučaju smrti muža tada se ponovno vraća pod očinsku vlast. U 19. st. žena je trebala biti u potpunosti podređena muškarcu i njegovim interesima. U patrijahalnom građanskom društvu žena je smještena u obitelj kao svoju prirodu u kojoj jedino može ostvariti svoj potencijal.²⁰

Oba partnera su imala određene dužnosti i obveze, a to je prije svega; da moraju međusobno pristojno postupati, pristojno se uzdržavati, ispunjavati bračne obveze te biti vjerni. Međutim, jasno je da to u suštini nije bilo tako. Muškarac je bio glavni u obitelji te je sukladno tome imao i više prava od ostalih članova obitelji, a jednako tako muškarcu se opravdavalo ukoliko bi bio nevjeran ženi, dok u slučaju žene nije bilo tako.

Kod propisa bračnog prava prema OGZ-u očigledna je neravnopravnost supružnika odnosno nadmoć muškarca. I prema OGZ-u, kao što sam već navela, žena se smatra nesamostalnom i koja zbog toga, a i svoje nesposobnosti za život mora cijeli život biti pod nadzorom muškaraca kako bi se brinuli za nju.²¹ Samim time što jedan zakon na takav način opisuje ženu te je stavlja u diskriminirajući položaj ne čudi što ju je i društvo na takav način shvaćalo. Upravo zbog takvog shvaćanja žena sklapanjem braka postaje muževno „vlasništvo“.

Sklapanjem braka uzima prezime muža te stječe određena prava njegovog staleža. Uz prava dobila je određene dužnosti i obveze pa tako; mora živjeti gdje i muž, jedino u slučaju ako se on iselio bez namjere da se vrati, a ona za to nije dala suglasnost ili ako mu je boravište nepoznato ili ako je preseljenje utjecalo negativno na njezino zdravlje. Od dužnosti kao glavne možemo navesti između ostalog da se bavi kućanskim poslovima, sluša naredbe supruga i jednako tako voditi brigu da ga i drugi članovi slušaju, mora pomagati mužu, a on vodi računa o financijama i upravlja kućanstvom.²²

Također prije sklapanja braka postoji i obveza ženinih srodnika, a to je da mužu daju pristojan miraz.

¹⁹ Kasap J.; Imovinsko pravni položaj žene u braku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće – prema sadržaju privatno pravnih isprava, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 38 No. 1, 2022., str. 13.

²⁰ Župan D.; Mentalni korzet, Spolna politika obrazovanja žena u Bansknoj Hrvatskoj (1868-1918), Osijek-Slavonski Brod, 2013., str. 26.

²¹ Željko D.; Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014., Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 47 No. 96, 2014., str. 29.

²² Željko D.; Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014., Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 47 No. 96, 2014., str. 30.

5.1. ODNOSI U OBITELJI (roditelj-dijete)

Roditelji su dužni brinuti za zakonitu djecu. Zakonita djeca u suštini od oca nasljeđuju državljanstvo, zavičajno pravo, općinsku pripadnost te osobnu podsudnost.²³

Ako razmatramo sliku školovanja već tu vidimo da im se usađivalo mišljenje kako je otac onaj koji o svemu brine, koji je bezgrješan i kako bi sve bilo izloženo nestabilnosti ukoliko ga ne bi bilo.²⁴

Za razliku od oca koji ima sva prava u obitelji pa tako i u vezi djece, majka ima samo dužnosti. Djeca su, pogotovo ženska djeca, pod apsolutnom vlašću oca, dokaz tomu i je i sklapanje braka ukoliko je maloljetna. U tom slučaju je ona bila pod muževljevom vlašću no imovina pod očevom.

Prema OGZ-u iz 1853. djeca su se mogla osloboditi očeve vlasti prije navršenih 24 godine ukoliko to dozvoli otac uz odobrenje suda ili ukoliko ima muške djece; jednom od sinova dopusti vođenje vlastitog kućanstva.²⁵

Kao što smo već spomenuli, otac je bio glava kuće i brinuo se za "više" vrednote te se on brinuo za uzdržavanje, bio je i njihov zastupnik, davao pristanke glede sklapanja braka maloljetne kćeri i pristanke sinovima za služenje u vojnoj službi, uz sve to imao je apsolutno pravo upravljanja nad njihovom imovinom.

Nakon smrti oca, majke su se brinule za djecu i uzdržavale ih. Jedino u tim slučajevima je majka mogla biti imenovana za tutoricu malodobnoj djeci, međutim i njoj se morao, prema želji oca odnosno preminulog supruga, dodijeliti muški sututor kako bi brinuo o malodobnoj djeci jer se smatralo da žena to nije u stanju sama.²⁶

Vidljive su razlike i u odgoju muške i ženske djece pa i u odnosu prema zakonitoj i nezakonitoj djeci. Djevojke, pogotovo one iz više građanske klase, bile su pod stalnim nadzorom, dok za muškarce to nije vrijedilo, oni su imali potpunu slobodu.

Žensku djecu se učilo i potiskivanju emocija što je kasnije dovelo do toga da su ih isključivo muški psiholozi nerijetko znali proglašavati neuračunljivima i histeričnima.

Nezakonita djeca su se pak smatrala manje vrijednom i bila su vezana samo uz majku i njezinu obitelj. Obveza uzdržavanja od strane oca postojala bi isključivo ako on ima sredstva za

²³ Dobrovšak Lj.; Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj, *Croatica Christiana periodica*, Vol 29 No. 56, 2005., str. 83.

²⁴ Župan D.; Mentalni korzet, Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868-1918), Osijek – Slavonski Brod, 2013., str. 26.

²⁵ Habsburška Monarhija, Zakon; Obći austrijski građanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparije, Beč, 1853., prvi dio, str. 48., čl.174.

²⁶ Željko D.; Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014., *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, Vol. 47 No. 96, 2014., str. 33.

uzdržavanje jer ako nema onda bi majka i dalje bila sama u obvezi čak i ako se očinstvo sudski dokaže.

U slučaju razvoda ako se ne dogovore tko će brinuti za zakonitu djecu onda će to biti majka, na očev trošak. Za žensku djecu se brine do njihove sedme godine, dok za mušku do četvrte godine.

6. MJEŠOVITI BRAK

Zapreke glede sklapanja braka jesu i razlika u vjeri. Međutim glavna razlika se ogleda u tome što je jedna strana primila sakrament krštenja dok druga nije. Za nekrštenu osobu se drži da je onaj koji ili nije kršten ili nije valjano kršten. Stoga osoba koja nije krštena ne može sklopiti brak sa krštenom osobom točnije ne može ga sklopiti osoba koja je pripadala katoličkoj Crkvi u trenutku sklapanja ili joj je barem prije pripadao.²⁷ Međutim ne postoji zapreka u sklapanju braka između osoba od kojih je jedna krštena dok druga nije ako on nikada nije pripadao katoličkoj Crkvi. Stoga su se valjano mogli sklapati brakovi između osoba koji su katolici i kršćani nekatolici te osobe raznih nekršćanskih vjeroispovijesti oni mogu međusobno te osobe koje ne pripadaju nijednoj kršćanskoj vjeroispovijesti i bezvjernici.²⁸ U pravilu brak ne mogu sklapati osobe koje spadaju u nekršćane sa osobama bilo koje kršćanske vjere, no iako je nedozvoljen on je ipak moguć.

6.1. RASTAVA U MJEŠOVITIM BRAKOVIMA

Brak je u pravilu prema katoličkoj Crkvi nerazrješiv ako je samo jedna strana, u vrijeme sklapanja braka, katolik dok druga nekatolik. Ukoliko koji od bračnih drugova promjeni vjeroispovijest tijekom braka također se ne smatra razlogom za rastavu te je brak nerazrješiv. Ukoliko bi brak sklopile osobe židovske vjeroispovijesti te jedan supružnik prijeđe na kršćansku vjeru taj brak se može raskinuti iz razloga koji su predviđeni židovskim zakonima glede braka.²⁹ U slučaju da oba bračna druga prijeđu na kršćanstvo tada se razlozi za rastavu braka prosuđuju po zakonima vjere na koju su prešli odnosno prema kršćanstvu, što bi u načelu značilo da je nerazrješiv osim iz opravdanih razloga.

Brak sklopljen između Židova može se razvesti ukoliko to zatraže oba bračna druga ili samo na zahtjev muža jer je žena počinila preljub. Jednako je vrijedilo i u slučaju da je jedan od supružnika tijekom braka promijenio vjeru, dakle u tom slučaju on je mogao u slučaju preljuba pozvat se na židovsku vjeru iako je prešao na katoličanstvo. Suprug je imao to pravo jer se brak između Židova smatrao običnim građanskim ugovorom te promjena vjeroispovijesti ne dovodi do pravnih posljedica odnosno ne smatra se bitno preinačenim.³⁰

Kršćanima koji su sklopili brak sa nekršćanima, zakon dopušta da po načelima svoje vjere traže rastavu, a isto se dopušta drugoj strani čak i ako je prešla na katoličanstvo.

²⁷ Belić M.; Zbirka kanonskih propisa o braku, Zagreb, 1937., str. 166.

²⁸ Graber V.; Prava djece s osobitim obzirom na brak, obitelj i nasljedstvo, Zagreb, 1893., str. 403.

²⁹ Isto, str. 408.

³⁰ Isto, str. 409.

U slučaju kada imamo nekatolike, primjerice; ako su obje osobe koje su nekatolički kršćani one mogu dobiti raspust braka, a ukoliko je jedan od nekatolika prešao na kršćansku vjeru taj član ima pravo tražiti razrješenje braka.³¹

U suštini jedino je prema katoličkoj Crkvi bilo predviđeno da je brak nerazrješiv osim u slučaju opravdanih razloga, dok su sve druge Crkve predviđale mogućnost razrješivosti braka te je u slučaju rastave kod Židova jedino suprug mogao tražiti rastavu samo u slučaju preljuba.

6.2. ŽIVOT U KONKUBINATU

Konkubinat definiramo kao trajnu vezu između slobodnih osoba bez *affectio maritalis*, u kojem su živjele osobe koje nisu mogle sklopiti brak zbog određenih bračnih zabrana koje su predstavljali politički ili socijalni razlozi.³²

S obzirom da se službena rastava teže dobivala ljudi su često živjeli u konkubinatu ili prilježnosti. Prvotno je prema srednjovjekovnom kanonskom pravu prvotno bio prihvaćen međutim mogao je biti samo monogamni i nije bilo dozvoljeno imati konkubinu ili više njih ukoliko je muškarac bio oženjen.³³ Jednako tako izjednačavao se sa brakom pod uvjetom da je bio monogaman međutim kasnije se konkubinat dijeli na dugotrajan i na kratkotrajan koji ujedno nije bio dozvoljen.³⁴

S vremenom je Crkva sve više bila protiv bilo kakvog oblika izvanbračne zajednice stoga su se žene koje bi rodile djecu u takvom odnosu smatrale bludnicama. Pomak glede takve izvanbračne zajednice uviđamo tek u 20. stoljeću donošenjem Zakona o braku i porodičnim odnosima iz 1978., a do tad kodifikacije građanskog prava uređivale su samo pojam braka dok se konkubinat smatrao nemoralnim i kažnjivim.

Valja reći kako bi žene bile izložene ruganju te nerijetko i bacanju kamenja na njih, a njihov položaj ovisio je o položaju muškarca i to najčešće o mjestu stanovanja ili religiji.³⁵

Nerijetko se događalo da su muškarci imali djecu sa sluškinjama unatoč tome što su oženjeni te bi nakon smrti supruge priznavali djecu. Dok jednako tako često bi se i dešavalo da muškarci i ožene žene sa kojima su imali izvanbračnu djecu ili bi se tijekom braka prema ženi ponašali grubo ili kao da je sluškinja, dok bi prema sluškinji imali odnos kao da je njegova supruga i gospodarica svega njegovog.

³¹ Graber V.; Prava djece s osobitim obzirom na brak, obitelj i nasljedstvo, Zagreb, 1893., str. 409.

³² Mužar R.; Izvanbračna zajednica, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Završni rad, 2023., str. 2.

³³Isto, str. 3.

³⁴Isto, str. 3.

³⁵ Dobrovšak Lj.; Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 29 No. 56, 2005., str. 93.

U slučaju rastave od stola i postelje prema kanonskom pravu, žena se i dalje smatrala udanom te ukoliko bi imala djecu sa drugim muškarcem dok je suprug od kojeg je rastavljena živ, ta bi se djeca smatrala izvanbračnom i takvom bi se smatrala dok on ne umre i ne uda se za njihova oca.³⁶ Što bi značilo da se u tom slučaju smatralo da žive u konkubinatu.

6.3. RASTAVA OD STOLA I POSTELJE

Pod pojmom rastave od stola i postelje podrazumijeva prekid zajedničkog bračnog života, najčešće u slučaju preljuba, s tim da se ne dira u sam bračni život. Razloge za rastavu svrstavamo u dvije kategorije: jedni obuhvaćaju doživotnu rastavu u koju ulaze preljub i viši red odnosno doživotni redovnički zavjeti dok drugi privremenu rastavu.³⁷

Kada govorimo o prvoj kategoriji rastave odnosno preljubu; strana koja nije kriva točnije nije preljub ničim izazvala niti ga počinila također nije ga ni oprostila ima pravo tražiti doživotnu rastavu.

Pretpostavlja se da je, strana koja je saznala za nevjera odnosno preljub, prešutno oprostila ukoliko je imala spolni odnos sa nevjernim bračnim drugom u roku od 6 mjesec od kad je za isti saznala. Taj rok se računa, samim time i predmijeva spolni odnos, od dana kada je saznala, a nije ostavila bračnog druga ili nije podnijela tužbu.³⁸ Iako u pravilu, strana koja je sigurna u preljub druge strane ima ju pravo odmah ostaviti te nije dužna podnositi tužbu niti čekati presudu, u praksi nije bilo tako.³⁹ Stoga je druga strana bila dužna sudu dokazati da je preljub počinjen i mora podnijeti tužbu te ishoditi presudu kako bi imala pravo ostaviti bračnog druga. U slučaju višeg reda, smatra se da su bračni drugovi doživotno rastavljeni ukoliko muž, uz dozvolu žene, primi viši red ili u slučaju kada se polože doživotni redovnički zavjeti. No unatoč dozvoli, muž ne može primiti viši red dok god je žena živa, a niti se žena može zarediti dok je suprug živ, sve dok ne dobiju oprost od Sv. Stolice.⁴⁰ U slučaju rastave do koje je došlo zbog preljuba strana koja nije kriva ne mora više živjeti sa drugom stranom u bračnoj zajednici jednako tako može primiti viši red ili stupiti u redovnice ili redovnike bez posebnog oprosta Sv. Stolice. Ukoliko se druga strana odluči obnoviti zajednicu sa krivcem te ga pozove on se dužan odazvati osim ako je se već zaredio ili je primio viši red.

³⁶ Dobrovšak Lj.; Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 29 No. 56, 2005., str. 93.

³⁷ Belić M.; Zbirka kanonskih propisa o braku, Zagreb, 1937., str. 203.

³⁸ Isto, str. 203.

³⁹ Isto, str. 203.

⁴⁰ Isto, str. 204.

Druga kategorija govori o razlozima za privremenu rastavu. Razlozi koji se navode su odgoj djece u nekatoličanstvu, teški jadi, velika duhovna ili tjelesna pogibelj, zločinačko ili sramotno življenje.⁴¹ Identično kao za preljub, u teoriji bi strana koja uoči neki od navedenih razloga imala pravo odmah otići međutim sudu je potrebno podnijeti dokaze kako bi se donijela presuda da postoji pravo na rastavu. U slučaju da kasnije nestane jedan od razloga, a prethodno nije donesena presuda o rastavi, mora se ponovno uspostaviti bračna zajednica. Ukoliko je donesena presuda postoji mogućnost da se ne mora obnoviti bračni život osim ako u presudi nije bilo naznačeno da se nakon određenog vremena mora ponovno uspostaviti bračna zajednica.

⁴¹ Belić M.; Zbirka kanonskih propisa o braku, Zagreb, 1937., str. 204.

7. PRAVNA I POSLOVNA SPOSOBNOST ŽENE

Za pravni položaj žene, osobito kao bračne družice bilo je važno više nije postojala razlika između udane i neudane žene, pa su tako stupanjem na snagu OGZ-a izvan snage stavljeni svi propisi kojima ograničavala pravna sposobnost neudanih i punoljetnih žena te je ukinuto stavljanje žene pod spolno tutorstvo, također žena nije gubila poslovnu sposobnost ni samim stupanjem u brak.⁴² Međutim u praksi nije bilo tako te je žena i dalje imala skrbnike i bila ograničavana, no s vremenom u 20. stoljeću taj dio Zakonika je proveden u praksi.

7.1. IMOVINSKI REŽIM I MIRAZ

Prilikom udaje kćeri su imale pravo na miraz, a on se sastojao od: odjeće, posteljine, namještaja te osnovna ženska oruđa: parilica za rublje, kuhinjski pribor, korito, dok su imućnije žene dobivale i stroj za šivanje.⁴³ Takva oprema je bila veliki kapital jer su uz nju roditelji od žene plaćali svadbu, te dali kravu, a u nekim slučajevima zemlju i novčanu naknadu.⁴⁴

U slučaju prestanka braka imovinskopravni položaj žene je bio uređen, te je u tom slučaju bilo predviđeno da ukoliko muž umre prije žene miraz bi pripao njoj, jer čim žena stupi u brak muž je upravljao njenim mirazom.⁴⁵ Što nam govori da, iako je položaj žene krajem 19. stoljeća bio poboljšan za tadašnje vrijeme, ipak kada gledamo u globalu i dalje je bio prilično loš samim time što žena nije mogla sam upravljati svojom imovinom niti je mogla zadržati ono što dobije od roditelja.

7.2. IMOVINSKO BRAČNI REŽIM

Ovdje se prema teoriji primjenjuje sustav razdvojenih dobara, što znači da ukoliko nije drukčije predviđeno ugovorom, da je svatko upravljao i bio vlasnik onoga što je unio u brak te da jedan supružnik nema pravo pravo na ono što je drugi stekao tijekom braka.⁴⁶ Međutim to nije bilo u potpunosti tako te je muškarac prema OGZ-u imao pravo upravljati i uživati ženinom imovinom bez potrebe polaganja računa sve dok ona to pravo ne bi opozvala. Ukoliko bi bilo dvojbe kojem

⁴² Krešić M.; Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019., str. 232.

⁴³ Leček S.; „Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu!“ Promjene položaja žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata, Povijesni prilozi, Vol. 20 No. 21, 2001., str. 224.

⁴⁴ Leček S.; „Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu!“ Promjene položaja žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata, Povijesni prilozi, Vol. 20 No. 21, 2001., str. 224.

⁴⁵ Željko D.: „Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014.“, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 47 No. 96, 2014., str. 31.

⁴⁶ Krešić M.; Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019., str. 232.

bračnom drugu što od imovine pripada, jasno je da je sve stekao i da pripada suprugu, iznimka je, o čemu je pisano u radu, ako je supruga maloljetna pa se za njezinu imovinu i dalje brine otac, u slučaju da nema oca onda će sud odlučiti hoće suprug postati skrbnik ili će se dodijeliti ili će ostati skrbnik koji je do tada bio.

Također znali su se i sklapati ugovori prema kojima bi žena bila darivana od strane supruga pri samom zaključenju braka; takvi ugovori su sadržavali odredbe od jutrenjem ili ženidbenom daru koji su se davali kao naknada za gubitak djevičanstva ili za ispunjavanje bračnih dužnosti nakon suprugove smrti poslije rastave za koju ona nije bila kriva.⁴⁷ Takvi ugovori su bili rjeđi na području Osijeka, no bili su češći u drugim dijelovima Hrvatske.

⁴⁷ Kasap J.; Imovinsko pravni položaj žene u braku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće – prema sadržaju privatno pravnih isprava, *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku*, Vol. 38 No. 1, 2022., str. 21.

8. KUĆNE ZADRUGE

Kućne zadruge između ostalog možemo definirati i kao zajedničko kućanstvo i gospodarsku zajednicu djece i roditelja koje osniva svaka obitelj te je samim time glavni temelj prava i društva zajedničko žrtvovanje te gospodarstvo jednog muža i žene te njihove obitelji.⁴⁸ Kućegospodara biraju i mijenjaju natpolovičnom većinom glasova svi muški i ženski članovi zadruge koji su napunili 18 godina. Žene mogu glasati jedino ako ih ne zastupaju muževi ili očevi. Jednako tako bez pristanka kućegospodara nitko se ne smije ženiti niti priženiti.

8.1. ULOGA I PRAVNI POLOŽAJ ŽENE

Prema zadružnom pravu zemlja se nasljeđivala prema patrilinearnoj liniji odnosno načelu, dok je od manjeg značenja bilo nasljeđivanje po majčinoj strani odnosno matrilinearno, koje je omogućavalo da kćeri naslijede zemlju; kada nije bilo muških nasljednika.⁴⁹

Za kućegospodara može biti izabrana osoba sa navršениh 24 godine ili mora biti sudski proglašen punoljetnim i ne smije biti pod skrbništvom. Prvotno se uzimaju u obzir muškarci, a potom ako nema muške osobe koja ispunjava uvijete, može se izabrati žena.

Žena koja se udala u drugu zadrugu prestaje biti član zadruge te gubi sva prava na imovinu koja joj pripadaju kao predstavnici loze.

Zakon o zadrugah kaže da diobu zadružnog imetka može tražiti samo onaj muški ili ženski član zadruge, koji je ili navršio 24 godine ili je sudbeno proglašen punoljetnim, ako nije pod skrbništvom i ako su mu otac djed ili pradjed, odnosno u zadruzi rođena mati, baba ili prababa već umrli ili inače prestali biti članovi zadruge; u slučajevima gdje je otac samo priženjenik, a mati u zadruzi rođena, a nemaju djece prije njezine smrti prava tražiti diobu.⁵⁰

Kada govorimo o isplati ženskog člana zadruge to ostaje na volju kućegospodaru, može isplatiti u gotovu novcu ili u naravi.

Za udovicu bez djece i domazeta bez djece postoje drugačija pravila. Naime, ako im nije posebnim ugovorom predviđeno doživotno uzdržavanje supružnog dijela kao i vlasništvo istog; ono pripada onom zadrugaru, koji ide po pravu nasljedstva iza ženidbenog druga udovice tj. domazeta.⁵¹ Dakle, tu jasno vidimo da žena koja nema djecu nema gotovo nikakva prava.

⁴⁸ Krišković V.; Hrvatsko pravo kućnih zadruga, Zagreb, 1925., str. 5.

⁴⁹ Leček S.; „Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu!“, Promjene položaja žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata, Povijesni prilozi, Vol. 20 No. 21, 2001., str. 224.

⁵⁰ Smrekar M.; Zakon o zadrugah od 9. svibnja 1889., Zagreb, 1890., str. 66., čl. 17.

⁵¹ Smrekar M.; Zakon o zadrugah od 9. svibnja 1889., Zagreb, 1890., str. 67., čl. 19.

Ali ukoliko je ugovorom predviđeno da imaju pravo nasljeđivanja i ukoliko ih se ne isplati udovice bez djece i domazet imaju pravo uživanja zadružne imovine te na jednu četvrtinu dijela pokojnog muža ili žene, u slučaju domazeta.

Valja napomenuti da žena koja je priudajom stupila u zadrugu nakon što je postala udovica može tražiti dio koji glasi na pokojnog muža samo ako je prethodno dobila dozvolu od sututora i sutorske oblasti. Međutim za udovicu sa djecom koja su rođena u braku tj. u zadruzi, nisu potrebne takve dozvole te ona može samostalno zatražiti suprugov udio, čim se za to ispune uvjeti.

8.2. PLEMIĆKE ZADRUGE I ŽENE

Kao za diobu identični su uvjeti i za postati predstavnikom loze kako muško tako i žensko. Naime, plemićke žene su uživale određene povlastice pa su tako mogle postati predstavnicom loze. Njihov položaj se razlikovao od položaja "obične" žene, one ne gube prava, koja im pripadaju kao predstavnici loze, kada se udaju u zadrugu za zadrugara. Kada kod plemićke zadruge uslijedi isplata izdatog ženskog člana u gotovom novcu, valja mu uračunati u dio ono, što je primio kao miraz.⁵² One se samim time bile sigurne da će dobiti svoje dio jer ih je prije svega sam zakon štitio.

8.3. ZAKON O UREĐENJU ZADRUGA IZ 1870.

Ono što je značajno za Zakon o uređenju zadruga iz 1870. jest što se tada prvi put pojavljuje definicija zadruge te je omogućio podjelu zadruga. Prema tome zakonu zadruga se sastojala od više osoba ili obitelji koje su živjele u istom kućanstvu, a same zadruge su se dijelile na plemićke i seljačke kojima je upravljao kućegospodar.⁵³ Sve što su članovi zadruge posjedovali knjižilo se na ime zadruge međutim samo su određeni članovi mogli samostalno stjecati imovinu te sukladno OGZ-u samostalno i raspolagati sa tako stečenom imovinom. Takva pokretna ili nepokretna imovina nazivala se osebinom ili osebunjom.

Članom zadruge smatrale su se osobe koje su se u njoj rodile, koje su se priženile ili udale u zadrugu, koje su na temelju posebnog ugovora postale članom ili na temelju dopuštenja vlastelina ili na temelju prešutnog čina od strane zadrugara; točnije ako je osoba najmanje deset godina, bez prigovora zadrugara, živjela u zadruzi, a da pri tom nije bila sluga.⁵⁴

⁵² Smrekar M.; Zakon o zadrugah od 9. svibnja 1889., Zagreb, 1890., str. 68., čl. 21.

⁵³ Krešić M.; Hrvatske kućne zadruge: dioba per linea ili per capita, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 31 No. 1, 2015, str. 16.

⁵⁴ Isto, str. 17.

U slučaju da se dijete uzelo na othranjivanje rok od deset godina se računao od navršene 16 godine.⁵⁵

Glede diobe; prvo valja reći kako su dio mogle tražiti punoljetne osobe, oporučni i ugovorni nasljednici, šticećnici, skrbnici te žene koje su se udale u drugu zadrugu u slučaju da su joj oba roditelja umrla. Sama dioba se provodila na temelju načela per linea i per capita.

Načelo per linea primjenjivao se na podjelu nekretnine dok se per capita primjenjivalo na podjelu pokretnine s tim da su članovi morali biti stariji od 16 godina.⁵⁶

Kao što je na početku rečeno sam zakon je doveo do određenih promjena i problema; između ostalog najveće probleme izazvala je upravo dioba. S jedne strane što sam način diobe nije bio proveden na odgovarajući i učinkoviti način dok sa druge strane sve više su prijetili nemiri među seljacima zbog straha da seljačke zadruge neće opstati.

Upravo iz tog razloga 1872. godine donesen je dopunski Zadržni zakon. Zakon je u sebi sadržavao mogućnost pravostaja prema kojemu se ni jedna rasprava vezana za diobu koja je bila izvršena na temelju zakona iz 1870. godine nije bila nastavljena, jedino bi se prihvatile diobe sa kojima su bili suglasni svi punoljetni članovi zadruge.⁵⁷ Međutim ni dopunski zakon nije bio dovoljan te se problem nije uspio riješiti što je uputilo na izradu novog zakona koji će se izraditi 1874. godine, a kojim će se olakšati položaj udovaca i udovica i općenito žena u nasljeđivanju.

8.4. ZAKON O UREĐENJU ZADRUGA IZ 1874.

Prema ovom zakonu svaka osoba koja je od 1. travnja 1874. bila suposjednik u zadruzi, bila rođena u zadruzi, udala se ili oženila ili primljena posebnim ugovorom smatrala se članom zadruge.⁵⁸

U ovom zakonu razlikujemo način na koji su članovi mogli tražiti diobu u odnosu na prethodni zakon. Identično je ostalo da su punoljetni članovi mogli tražiti diobu međutim razlika je bila što su ovom slučaju tutori i šticećnici mogli tražiti diobu samo ako su za to imali važan razlog uz prethodnu suglasnost tutorske oblasti, diobu su mogli tražiti i vjerovnici i oštećenici u slučaju da im je počinjena šteta od strane zadržugara.⁵⁹ Glede diobe ostala je per linea kao i kod prethodnog zakona no per capita se nije primjenjivala.

⁵⁵ Krešić M.; Hrvatske kućne zadruge: dioba per linea ili per capita, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 31 No. 1, 2015., str. 17.

⁵⁶ Krešić M.; Hrvatske kućne zadruge: dioba per linea ili per capita, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 31 No. 1, 2015., str. 17.

⁵⁷ Isto, str. 18.

⁵⁸ Isto, str. 19.

⁵⁹ Isto, str. 19.

Jedna od glavnih razlika od prethodnog zakon jest, kao što je rečeno, poboljšan je prvenstveno položaj žene kako udovice tako i žene koja je udajom istupila iz zadruga.

Tako je udovica sa djecom imala puno pravo uživanja imovine, dok je udovica bez djece imala jednako pravo kao i ostali zadrugari, a u slučaju istupanja iz zadruga imala bi pravo na $\frac{1}{4}$ dijela koji je pripadao pokojnom suprugu što je razlika od prethodnog zakona gdje je udovica bez djece imala pravo uživanja samo do ponovne udaje ili istupanja iz zadruga.⁶⁰ U slučaju ponovne diobe primjenjivao bi se OGZ.

Razlika u pravu kod istupanja žene iz zadruga jest sljedeća; prema ovom zakonu u slučaju istupanja mogla se isplatiti u naravi ili u novcu dok prema prethodnom zakonu sve što bi dobile od zadruga pri udaji bi se odbilo.

Muškarac bi, ponovno, bio u povlaštenijem položaju u slučaju primanja u zadrugu. Naime, on bi u tom slučaju, ako ne dobije što je dogovoreno, imao pravo na jednaki dio od svake loze koja je tad postojala u zadruzi.

Međutim kao i kod zakona iz 1870. tako i kod ovog postojale su nesuglasice glede provedbe; stoga je usvojena dopuna zakona prema kojoj nijedan član zadruga ne može raspolagati imovinom zadruga, inter vivos ili mortis causa, ako se radi o dijelu koji bi mu pripao nakon provedene diobe.⁶¹

Glavni problem je i dalje ostao što je došlo do prevelike rascjepkanosti zemljišta stoga 1882. izrađena Spomenica kako bi se to spriječilo te ubrzo i novi Zakon o zadrugama 1880.

⁶⁰ Isto, str. 19.

⁶¹ Isto, str. 20.

9. NASLJEDNO PRAVO

U 19. stoljeću kada bi žene odlazile od obitelji roditelji bi im najčešće davali opremu međutim zemlju su dobivale ovisno o imovinskom stanju obitelji. Uvođenjem građanskog zakonika došlo je do primjene načela jednakog nasljeđivanja što je znalo dovoditi do nesuglasica unutar obitelji. Kao što sam prethodno navela mogućnosti nasljeđivanja zemlje od strane žene bilo je u slučajevima kada se nasljeđivalo matrilinearno. Takav način nasljeđivanja osim što je bio siguran da će kćer nešto dobiti bio je i način da se naslijedi bez nesuglasica.

9.1. POLOŽAJ MAJKE I KĆERI

Žene su rijetko dobivale zemlju u slučaju da su imale braće, jedino kada su imale osigurano nasljeđe bilo je u slučaju da su jedine nasljednice u obitelji, dakle da nema muških članova. Međutim postojala je još jedna mogućnost, a to je slučaj kada se zemljište određivalo prema vlasništvu odnosno prema tome tko je bio nositelj vlasništva.⁶² Nasljeđivanje zemlje prema matrilinearnom načelu omogućavalo je da ju naslijede sva djeca bez obzira na spol, dok je patrilinarno odnosno nasljeđivanje oca bilo moguće jedino sinovima.⁶³

Primjer podjele zemlje prilikom udaje imamo u odlomku S. Lečeka koji opisuje kako se kćerima kojih je bilo četiri, u slučaju da nije bilo sinova, zemlja dijelila na četvrtine dok u slučaju udaje dobile bi samo isplatu, a suprug od svog oca bi dobio zemlju i ukoliko bi on imao sestre one ne bi imale pravo na nju jer bi se dijelila samo sinovima. Eventualno dobile bi ono što im pripada po majčinoj strani s tim da i taj dio moraju dijeliti sa braćom jer kako je prethodno rečeno, na materinstvo imaju pravo svi članovi neovisno o spolu.⁶⁴

Dakle iz prethodno napisanog vidimo kako kćer iako naslijedi zemlju, samim time što je postala supruga njezino se nasljedstvo ponovno podijelilo na muške članove suprugove obitelji.

U 19. stoljeću iako je žena imala ipak nekakve mogućnosti da naslijedi zemlju jer su ju, iako u maloj mjeri, zakon i kazne štitile ta zemlje dosta često ne bi ostala njena.

⁶² Leček S.; „Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu!“, Promjene položaja žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata, Povijesni prilozi, Vol. 20 No. 21, 2001., str. 226.

⁶³ Isto, str. 226.

⁶⁴ Isto, str. 226.

9.2. ZAKONSKO NASLJEĐIVANJE PREMA OGZ-u

Prema OGZ-U ukoliko se ostavitelj nije očitovao kome pripada njegovo nasljedstvo odnosno nije ostavio oporuku u tom slučaju se nasljeđuje po zakonu, točnije zakonski nasljednik nasljeđuje. U slučaju da oporučitelj nije u oporuku uvrstio onog nasljednika koji na to po zakonu ima pravo, on u tom slučaju putem suda može potraživati dio na koji se po zakonu poziva i koji mu pripada.

OGZ definira da su zakoniti nasljednici oni koji su po ženidbenom podrijetlu u rodu sa pokojnikom i to u najbližoj lozi.⁶⁵

Tako u prvu liniju spadaju pokojnikova djeca i njihovi potomci.

U drugu liniju ulaze pokojnikovi majka i otac zajedno sa braćom i sestrama te njihovim potomcima.⁶⁶

U treću liniju ubrajamo bake i djedove, braća i sestre roditelja te njihovi potomci.

U četvrtoj liniji se nalaze pradjedovi i prabake. U petu i šestu liniju spadaju šukundjed i šukubaka te prašukundjed i prašukunbaka. U svih šest linija se može zakonito nasljeđivati imovinom kojom se može raspolagati.⁶⁷

Ukoliko ostavitelj ima zakonite djece odnosno potomke koji spadaju u prvu liniju nasljednog reda pripada mi svo nasljedstvo neovisno o njihovom spolu. Nasljedstvo se dijeli na jednake dijelove. Dok unuci i praunuci od svojih živućih roditelja nemaju pravo potraživati udio koji su ovi naslijedili.

Unuci mogu nasljeđivati jedino u slučaju smrti roditelja koji bi bio nasljednik, a praunuk u slučaju smrti unuka. Sama dioba se vrši ravnomjerno.

9.2.1. NASLJEĐIVANJE DJECE

Izvanbračna djeca te djeca koja su kasnije priznata od strane oca uživaju, uz određena ograničenja ista prava kao i zakonita djeca. Nezakonito dijete ima pravo na ostavštinu jedino ako je na očevu molbu bilo zakonito priznato i na temelju toga ima pravo uživanja i nasljeđivanje imovine jednako sa ostalom zakonitom djecom.

U slučaju nasljeđivanja od strane majke; nezakonita djeca mogu naslijediti majku kao i zakonita djeca u slučaju neoporučnog nasljeđivanja dok u slučaju neoporučnog nasljeđivanja

⁶⁵ Habsburška Monarhija, Zakoni; Obći austrianski građanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparije, Beč, 1853., drugi dio, str. 116., čl. 730.

⁶⁶ Isto, str. 116.

⁶⁷ Isto, str. 116.

glede oca; nezakonita djeca nemaju nikakva prava. Ne mogu ništa naslijediti od bilo kojeg očevog srodnika.⁶⁸

Nadalje, osim bračne i izvanbračne djece razlikujemo i djecu koja su uzeta pod svoje.

To su djeca koje su pomajka ili poočim smatrali svojom djecom te glede neoporučnog nasljeđivanja imaju jednaka prava kao i njihova djeca točnije mogli su na njih prenijeti svoje nasljedstvo. Međutim ukoliko bi bez privole jedan od bračnih drugova uzeo dijete pod svoje ono nije moglo nasljeđivati jer se u tom slučaju smatralo da im to ne priliči. Oni su u svakom slučaju imali pravo nasljeđivati svoje biološke roditelje i njihove srodnike.⁶⁹

Kada govorimo o ostavštini djece koja su zakonita ili uživaju osobitu milost zakona njih mogu naslijediti njihovi roditelji jednakim pravom kao i djeca njih.

Imovinu nezakonitog djeteta ili onog koje je nepozakonjeno jedino majka nasljeđuje dok su svi ostali članovi isključeni, uključujući i oca. Jednako tako pomajka i poočim nemaju pravo bez oporuke naslijediti posinka ili pokćerku jedino ih mogu njihovi srodnici naslijediti.⁷⁰

Isto tako zakonski je određeno koliko svako dijete može dobiti ukoliko je izostavljeno u oporuci. Osobe koje su se odrekle prava nasljeđivanja, ili su isključeni iz istog ili ih je iz opravdanih razloga isključio iz oporuke oporučitelj takve osobe nemaju pravo ni na zakonski dio, čak štoviše smatraju se mrtvima.

9.2.2. NASLJEĐIVANJE BRAČNOG DRUGA

Glede živućeg bračnog druga, on ima pravo doživotnog uživanja imovine. Ako ima troje ili više djece u tom slučaju ima pravo na jednak dio kao što ima svako dijete, dok pravo uživanja na četvrti dio nasljedstva ima jedino ako su imali manje od troje djece, no u svakom slučaju vlast pripada djeci.⁷¹ I to sve neovisno o tome imali on svoje imovine ili ne.

Bračni drug može dobiti neograničenu vlast na četvrti dio ostavine jedino u slučaju da nisu imali djece. U tom slučaju se u nasljednu imovinu ubraja i sve što preživjelom bračnom drugu pripada bilo po posljednjoj volji ostavitelja ili u slučaju da se sklapao ženidbeni ugovor ili po nasljednoj nagodbi.⁷² Što znači da bi udovac ili udovica imali neograničeno uživanje ostavštine jedino u slučaju da nema niti djece niti živućih nasljednika zaključno sa šestom linijom.

⁶⁸ Habsburška Monarhija, Zakoni; Obći austrianski građanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparie, Beč, 1853., drugi dio, str. 124., čl. 753. i čl. 754.

⁶⁹ Habsburška Monarhija, Zakoni; Obći austrianski građanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparie, Beč, 1853., drugi dio, str. 124., čl. 755.

⁷⁰ Isto, str. 125. čl. 756.

⁷¹ Isto, str. 125. čl. 757.

⁷² Isto, str. 126. čl. 758.

Jedini slučaj kada bračni drug može u cijelosti ostati bez nasljedstva jest ako su se prethodno rastali, a on je bio kriv za rastavu.

9.2.3. OPORUČNO NASLJEĐIVANJE

Prema zakonu je svatko mogao oporukom raspolagati svojom imovinom. Smatralo se da je osoba sposobna biti oporučiteljem sa navršениh 14 godina. Od mogućnosti oporučnog raspolaganja izuzeti su redovnici, nepismeni, gluhoonijemi te osobe sa mentalnim oštećenjem.⁷³ Maloljetne osobe koje su starije od četrnaest, a mlađe od osamnaest godina, nijemi i gluhoonijemi koji mogu razumljivo komunicirati te očitovati volju imaju pravo praviti samo javne oporuke, dok slijepi i gluhi koji ne znaju čitati mogu i javne ili usmene oporuke.⁷⁴

Oporuke se mogu načiniti samo osobno te mogu oporučiti samo osobu koja je sposobna stjecati prava i raspolagati istim.

Za obitelj te bliske članove točnije, za bračnog druga i potomke, može se napisati i povlaštena oporuka koja ima valjanost i bez svjedoka ukoliko je vlastoručno napisana i potpisana.

OGZ u članku 762. navodi dužnost oporučitelja da oporukom ostavi barem jedan dio djeci ili roditeljima, ukoliko nema djecu. Jednako tako navodi se kako prilikom nasljeđivanja svi nasljednici, vezano za spol, imaju jednaka prava. Prema odluci oporučitelja dijete može lišiti prava na ostavštinu ukoliko se odreklo kršćanstva, ukoliko potencijalni nasljednik u slučajevima nužde nije pružio pomoć ostavitelju, u slučaj počinjenja težeg kaznenog djela za kojeg je predviđena tamnica ili dvadeset godina zatvora te ako je vodi život koji je protivan društvenim pravilima i kućnom odgoju.⁷⁵ Jednako tako i sami roditelji od strane djeteta mogu biti iznasljeđeni ukoliko nisu vodili brigu o djetetu.

Ukoliko oporučitelj smatra da nasljednik nije dostojan njegova nasljedstva može u oporuci navesti kako mu oduzima i pravo na zakonski i nužni dio koji mu u pravilu pripada, no ima mogućnosti da omogući nasljeđivanje nužnog dijela potomcima iznasljeđenog člana.

U svakom slučaju kad god se nasljednici pozivaju na oporuku moraju ju dokazati kao i pravo koje iz te oporuke proizlazi. Što znači da sama oporuka mora biti utemeljena na zakonu i mora odgovarati odredbama istog.

⁷³ Graber V.; Prava djece s osobitim obzirom na brak, obitelj i nasljedstvo, Zagreb, 1893., str. 382.

⁷⁴ Isto, str. 383.

⁷⁵ Habsburška Monarhija, Zakoni; Obći austrianski gradjanski zakonik 1852., Iz c. kr. dvorske i državne štamparie, Beč, 1853., drugi dio, str. 128., čl. 768.

10. KAZNENO PRAVNI POLOŽAJ ŽENE

S obzirom da se brak smatrao kao najveće dostignuće i samoostvarenje tako i povreda istog smatralo se kaznenim djelom. U Kaznenom zakonu iz 1902. nalazimo odjeljak "Delikti protiv ženidbe" gdje jasno navodi kako su između ostalog, preljub smatra kaznenim djelom. Jednako tako u Kaznenom postupovnom zakonu iz 1875. godine navodi se način odabira branitelja ukoliko se radi o maloljetnoj osobi.

10.1. ŽENA KAO POČINITELJICA KAZNENOG DJELA

Prema Kazneno postupovnom zakonu iz 1875. ako je okrivljenik ili okrivljenica maloljetna osoba ili pod skrbništvom, branitelja je protivno njegovoj ili njenoj volji mogao imenovati otac, tutor ili skrbnik, ali ne i majka.⁷⁶ Iako je članak 278. uključio majku samim time jer je naveo da žalbu u korist maloljetnog djeteta mogu podnijeti isključivo roditelj ili tutor, a ne samo otac, unatoč tomu otac ili tutor (uvijek muška osoba) podnosio je žalbu.

Prema Kaznenom pravu iz 1902. predviđeni su delikti protiv ženidbe. U slučaju dvobračja kada postoji prijašnji brak jednog ili oba partnera kažnjeni su oboje; i onaj koji stupa u brak, a prethodno je oženjen pa čak i onaj koji nije oženjen. Takva osoba bi bila kažnjena tamnicom od 1 do 5 godina. Dakle, ovdje vrijedi jednaka kazna i pravo za oba spola.

U slučaju preljuba koji može biti učinjen od strane bilo kojeg supružnika jednako se kažnjava i ako je preljub dvostruk pri čemu kazna zatvora traje od 1 do 6 mjeseci.

10.2. ŽENA KAO ŽRTVA KAZNENOG DJELA – PRILEG I SILOVANJE

Ovdje ćemo uzeti za primjer silovanje iz Kaznenog zakona iz 1902. koji predviđao je četiri vrste bludnosti.

Prva je izvanbračni prileg iznuđen od žene, prema kojemu glavni subjekt može biti jedino žena, dok izvanbračni prileg koji bi bio učinjen i iznuđen od strane muškarca ne ulazi u istoimenu delikt.⁷⁷ Tako se prema germanskom pravu tražila i spolna nevinost silovane žene u suprotnom se smatralo da nije došlo do kaznenog djela. Međutim kasnije se odustalo od toga te se po tadašnjem novom pravu i bludnica mogla silovati, što se do tad smatralo da nije moguće.

⁷⁶ Krešić M.; Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova; Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019., str. 243.

⁷⁷ Šilović J.; Kazneno pravo, Zagreb, 1902., str. 305.

Također smatralo se da žena može biti počiniteljica kaznenog djela. Kako kazneni zakon navodi to može biti u slučaju da je žena "iskoristila" muškarca koji je nebrojiv ili obmanjen od strane iste.⁷⁸ Ono što se po zakonu smatralo nepostojećim jest silovanje žene u braku.

Naime zakon u članku 146.c navodi da silovanje nije moguće niti na bivšoj niti na sadašnjoj supruzi jer se svaki takav čin smatrao bračnom dužnosti te žena nije imala pravo na nikakvu zaštitu niti pokretanje kaznenog postupka.

Dalje u istom članku se definira sila: prema kojemu se smatra da je do sile došlo, a i samim time do silovanja tek nakon što se žena opirala te umorena od opiranja shvatila da neće uspjeti pobjeći s tim da tu dolazimo do problema na koji su žene nailazile, naime dalje u članku stoji da se sa silom i se prethodno rečenim ne smije zamijeniti nećkanje žene ili ukoliko nema žustrog opiranja, jer se u tom slučaju smatra da je žena pristala na odnos.⁷⁹ Dakle, iz samo jednog članka možemo iščitati da žena se morala žustro opirati kako bi se smatrala silovanom i kako bi muškarac shvatio da ona ne želi odnos.

Zakon smatra da je izvanbračni prileg poduzet sa djevojčicom mlađom od 14 godina silovanje. U ovom slučaju nije bitno je li bila nevina ili ne i bez obzira na fizički razvoj. Također, traži se da je počinitelj znao ili barem mogao znati da djevojčici nije još 14 godina. Što nas i dovodi do zaključka da žene starije od 14 godina, udane i rastavljene nisu bile pravno zaštićene na adekvatan način, kao ni djevojčice za koje je počinitelj mogao reći da nije znao da nema dovoljno godina. Tim više ako uzmemo, do sada često spominjani, položaj muškarca u društvu te težinu izjave ženske protiv muške.

U slučaju da se utvrdi krivnja, muškarac bi dobio kaznu tamnice u trajanju od 5 do 10 godina. A ako ošteti zdravlje u tom slučaju je predviđena kazna tamnice u trajanju od 10 do 20 godina dok u slučaju smrti žene kazna bi bila tamnica do smrti.⁸⁰ No naravno u praksi je bilo vrlo malo osuđivanih muškaraca jer su žene smatrane objektom i dužne su trpjeti nasilje.

Valja spomenuti kazneno djelo oskvrnuća gdje se takav čin smatra kaznenim djelom, glede žene, ako je počinjen na djevojčici mlađoj od 14 godina, naravno s tim i da se osoba nije mogla braniti i ovdje je predviđena kazna od 1-5 teške tamnice, a u otegotnim okolnostima 10 godina.⁸¹ Ali sve nam ukazuje da su djeca bila iskorištavana i da sve starije od 14 zakon nije naročito štitio.

⁷⁸ Šilović J.; Kazneno pravo, Zagreb, 1902., str. 305.

⁷⁹ Isto, str. 305.

⁸⁰ Isto, str. 306.

⁸¹ Isto, str. 306.

10.3. ŽENA KAO SVJEDOK KAZNENOG DJELA

Prema Zakonu o kaznenom postupku od 17. svibnja 1875. koji je vrijedio na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije; žena nije mogla biti svjedok kod provođenja očevida, pretrage doma ili osoba jer su to mogli biti isključivo muškarci.⁸² Međutim mogla je biti svjedok kaznenog djela kao i optužena. Iako ju je suprug zastupao samo ako je dobio njezinu pisanu punomoć, ona je, u slučaju prethodno rečenog; ukoliko je svjedok kaznenog djela ili optužena, mogla je doći pred sud bez supruga kao zastupnika.

⁸² Krešić M.; Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019., str. 243.

11. OBRAZOVANJE ŽENA

U 19. st za žensko pitanje nije bilo previše interesa. Žene na selu su većinom bile neobrazovane, dok su se građanske žene školovale za domaćice, supruge i majke u djevojačkim školama. Više se ulagalo u muško školovanje.

Školski sustav u 19. stoljeću posebnu je pažnju posvećivao poštivanju i stvaranju slike oca kao vladara.⁸³

Pokušavalo se provesti niz reformi glede školstva no svaki je prošao bezuspješno tim više što se školstvo smatralo i financijskim teretom. One obitelji koje su htjele školovati svoju djecu ili nisu imale gdje ili poduka nije bila dovoljno dobra. Tako dolazimo do Mažuranićeve reforme školstva koje je proveo po ustoličenju za bana.

Zagovaranje prava na obrazovanje, i to jednakoga obrazovanja žena i muškaraca, postat će jedan od ključnih zahtjeva kojim su žene tijekom 20. stoljeću nastojale promijeniti svoj položaj.⁸⁴

11.1. VISOKO ŠKOLOVANJE

Kada govorimo o obrazovanju žene valja istaknuti kako se također diskriminacija događala i glede visokog obrazovanja, gdje se javljala nemogućnost obrazovanja. Primjerice; za djevojke koje su željele postati učiteljice postojala je mogućnost školovanja u Samostanskoj ženskoj učiteljskoj školi, a od 1875. i u Zemaljskoj ženskoj školi koja je već 1884. ukinuta uz obrazloženje kako je suvišna jer je u proteklim godinama bio obrazovan veći broj učiteljica negoli ih je potrebno.⁸⁵ Također imale su mogućnost školovanja i u stručnim odnosno obrtnim školama po čijem završetku su bile osposobljene za knjigovodstvo, trgovinu, obrtničku ili kućansku djelatnost. Prema Zakonu o ustroju pučkih škola, cilj takvog školstva bio je ne samo religijski i moralni nego i obrazovanje djece za građanski način života.⁸⁶

Valja spomenuti kako su se počele školovati i za primalje jer je zbog nestručnog osoblja bila velika stopa smrtnosti novorođenčadi i trudnica.

Više djevojačke škole trebale su biti središnje mjesto proizvodnje poželjnih ženskih identiteta, a glavne karakteristike koje su učenice trebale afirmirati kroz svoja predavanja bile su:

⁸³ Župan D.; Mentalni korzet, Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868-1918), Osijek – Slavonski Brod, 2013., str. 26.

⁸⁴ Krešić M.; Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019., str. 231.

⁸⁵ Isto, str. 237.

⁸⁶ Župan D.; Župan, Dinko: Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Mažuranićeve reforme pučkog školstva, Zagreb, 2014.- 2019., str. 271.

povučenost, pobožnosti, skromnost, čednost i krotkost.⁸⁷ Tu možemo za primjer uzeti stid gdje ih se od malena učilo da trebaju imati neprekidan osjećaj stida koji se zajedno sa neprekidnom krivnjom smatrao poželjnim.

U dolje prikazanoj tablici navest ću kakva su očekivanja okoline bile pa samim time i odgoj djevojke.

DOBRA DJEVOJKA	DOBRA KUĆANICA	DOBRA SUPRUGA	DOBRA MAJKA
Stidljiva	Radna	Tiha	Skromna
Pobožna	Uredna	Umiljata	Pobožna
Šutljiva	Marljiva	Pokorna	Blaga
Čedna	Strpljiva	Ljubežljiva	Mirna
Krotka	Štedljiva	Prostodušna	Brižna

Tablica 1. Glavne značajke žene kao "dobre" djevojke, kućanice, supruge i majke⁸⁸

Iz navedene tablice, koja prikazuje pedagoško stajalište, vidljivo je kako se ženu prije svega učilo da u svakoj dobi bude tiha i šutljiva te ni u kojem slučaju se ne smije usprotiviti muškarcu. Glavnu ulogu je imalo školstvo koje je trebalo osigurati znanje o ženskosti te da žena ovisno u kojoj je dobi i fazi života ispunjava gore navedene karakteristike.

Nadalje, važno je spomenuti i kako se žene u samim počecima nastojalo "vezati" za ostanak u kući pa su ih, kako slika 1. prikazuje, učili vezivati jer se na taj način smatralo da će se žena držati discipliniranom i da će se moći kontrolirati njezin život. Prvotno jer će biti zatvorena po cijele dane u kući, a kasnije se pokazao i kao dobar ekonomski čimbenik za prihod obitelji. Iako ih je obrazovanje u ženskim stručnim školama osamostaljivalo i za samostalnu privrednu djelatnost, u praksi se takvo žensko poduzetništvo nije često ostvarivalo sve do početka 20. st.⁸⁹

⁸⁷ Župan D.; Mentalni korzet, Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868-1918), Osijek – Slavonski Brod, 2013., str. 51. i 52.

⁸⁸ Isto, str. 58.

⁸⁹ Isto, str. 114.

Slika 1. Učenice Ženske stručne škole u Zagrebu za vrijeme tečaja vezenja⁹⁰

11.2. MAŽURANIĆEV ZAKON

Mažuranić je stvorio temelje za školstvo kad je 1847. godine je predložio Hrvatskom saboru Zakon o ustroju pučkih škola, koji je ovaj prihvatio. Tim zakonom je uvedeno obvezno petogodišnje školovanje sve djece; i muške i ženske. Školstvo se dijelilo na javne i privatne pučke škole.

Škole koje su bile financirane od strane države ili općine smatrale su se javnima pa samim time i besplatnima stoga su se u njih mogla upisivati sva djeca.⁹¹ Škole koje država nije financirala bile su privatne.

S obzirom da je školovanje bilo obvezno oni roditelji koji ne bi dijete poslali u školu bili bi prvotno opomenuti zatim kažnjeni od jedne do deset forinti, te napoljetku ako ni jedna od mjera ne bude imala učinka, roditelji bi bili u zatvoru jedan do dva dana. Krajnja mjera bi bila oduzimanje skrbništva i određivanje novog skrbnika ukoliko nakon svih prethodno spomenutih mjera roditelj ne postupi po zakonu. Kao i svaki pa tako i ovaj zakon u nekim dijelovima ga je bilo teško provesti u praksi no činjenica jest da, iako u manjem postotku od dječaka, broj djevojčica u školama se povećao za 5%. To je dovelo do povećanje pismenosti u odnosu na 1869. godine pa je broj pismenih žena starijih od šest godina 1880. porastao na 18,45%.⁹²

⁹⁰ Erceg S., Tataj D.; Položaj žena u Bansknoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 10 No. 10, 2019. str. 85.

⁹¹ Župan D.; *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme*, Zbornik radova: Mažuranićeva reforma pučkog školstva, Zagreb, 2014.-2019., str. 272.

⁹² Krešić M.; *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme*, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019., str. 237.

Slika 2. Maturantice Ženskog Iliceja krajem 19. stoljeća⁹³

Žene su se najčešće školovala za učiteljice jer su posao i plaća uglavnom bili stabilni i sigurni. Mažuranićev zakon je izjednačio položaj učitelja i učiteljica po pitanju plaća i svih ostalih prava jer su utvrdili kako obavljaju jednake dužnosti i da žene zaslužuju biti izjednačene sa muškarcima.

1888. godine izmjena zakona dovela do toga da žene kao učiteljice nisu više mogle raditi ukoliko se udaju, jer kako Krešić u radu navodi u tom slučaju se udaja smatra dobrovoljnim odricanjem od službe.⁹⁴

⁹³ Erceg S., Tataj D.; Položaj žena u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 10 No. 10, 2019., str. 87.

⁹⁴ Krešić M.; *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme*, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014. – 2019, str. 238.

12. ZAPOŠLJAVANJE ŽENA

Radi reguliranja radnih odnosa 1872. donesen je Obrtni zakon. Njime su ukinute obrtne zadruge te cehovi, a valja napomenuti da iako je sadržavao odredbe od radnicama u tvornicama same žene su opisane kao nesposobne osobe koje se izjednačavaju sa djecom te im je potrebno vodstvo.⁹⁵ No unatoč tomu i što je navedeno da se treba položaj žene urediti, on je naveo kako se svaka punoljetna osoba smije baviti trgovinom i obrtom, što bi značilo da bi se žena ipak smjela baviti tim poslovima, a tome je pridonio OGZ jer nije sadržavao nikakva ograničenja vezano za rad žene.⁹⁶

Tako je razvoj industrijalizacije i urbanizacije pa i sama liberalizacija dovele su do malih promjena po pitanju radnog odnosa žena.

Prvotno je posao većinom bio vezan za poljoprivredu no morale su se i dalje brinuti za kuću i djecu, jedino što su na ovaj način privređivale za kuću iako se to smatralo malom zaradom.

Kao po prethodno rečenom, prvi posao kojeg su žene počele raditi u 19. stoljeću bio je učiteljski, a najčešće su ga radile žene iz bogatih obitelji, one bi osim toga posla bile i guvernante. Do kraja 19. stoljeća žene se nisu mogle baviti medicinom ili pravom, kao što sam na samom početku navela, jer s obzirom na njihovu prirodu pa i narav smatralo se da u tim poslovima ne bi bile jednako uspješne kao muškarac.

Također nisu imale jednake plaće kao i njihovi kolege, a razlog tomu je već ustaljeno mišljenje koje je vrijedilo i za posao medicine i prava; dok muškarac zaslužuje veću plaću jer je on hranitelj obitelji.⁹⁷ Što je zapravo paradoksalno u usporedbi s činjenicom da smatraju da je ženi urođeno da bude učiteljica, a sa druge strane se smatra da nije dovoljno dobra u obavljanju tog posla. Međutim i tu je često postojao problem jer je donesena odluka prema kojoj su učiteljice mogle biti samo žene koje nisu udane, što je rezultiralo time da nakon udaje ne bi mogle raditi, što je u konačnici i bio cilj takve odluke. Tek 1914. takva odluka je djelomično stavljena izvan snage te im je dopuštena udaja za učitelje dok je za udaju za muškarce iz drugih profesija potrebna posebna dozvola.⁹⁸

Obilježje ženskog rada na tržištu jest neravnopravnost, rad u neadekvatnim uvjetima, nejednakost u plaći, rad u tvornicama u nehumanim uvjetima za razliku od muškaraca koji su imali moć i ugled kako unutar obitelji tako i na društvenom i političkom području.

⁹⁵ Tropina M.; Prema ravnopravnosti: žene na hrvatskom tržištu rada krajem 19. i početkom 20. stoljeća, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Diplomski rad, 2023., str. 18.

⁹⁶ Isto, str. 18.

⁹⁷ Župan D.; Mentalni korzet, Spolna politika obrazovanja žena u Banskjoj Hrvatskoj (1868-1918), Osijek – Slavonski Brod, 2013., str. 329.

⁹⁸ Isto, str. 19.

1909. uvođenjem članka 19. Zakona o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode, i službeno je došlo do zaštite zaposlenih žena jer je obvezno osiguranje sada obuhvaćalo oba spola bez obzira na državljanstvo i dob, također žene su imale i pravo na porodiljne potpore koje bi iznosile od pola nadnice te su se mogla uvećati i do 75% te produžiti do 8 tjedana.⁹⁹

Važno je spomenuti kako je početkom 20. st. žensko poduzetništvo dovelo do blagih promjena unutar samih obitelji glede odnosa muškarca i žene, a razlog tomu jest što je upravo žensko poduzetništvo počelo pridonositi obiteljskom gospodarstvu.¹⁰⁰ Također veliki utjecaj je imao i 1. svjetski rat jer su žene morale zamjenjivati muškarce u "muškim" poslovima.

Osim u poljoprivredi žena se počela zapošljavati i u industriji kao što je tekstilna ili prehrambena te su počele raditi kao sluškinje, učiteljice također počele su se pojavljivati i prve činovnice.

⁹⁹ Isto, str. 18.

¹⁰⁰ Krešić M.; Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića, Zagreb, 2014.-2019., str. 233.

13. ZAKLJUČAK

Na samom kraju možemo zaključiti kako žena nije bila u ni malo zavidnom položaju. Iako je važan faktor kako u stvaranju obitelji, brige za djecu pa i za cjelokupno čovječanstvo, svakodnevno je doživljavala poniženja i smatrala se manje vrijednom, prvotno kao kćer, zatim kao supruga. Nije mogla ni biti samostalna jer je cijeli život morala biti pod nadzorom muške osobe. Nije ni zakonski bila zaštićena adekvatno za razliku od muškarca pogotovo ako se radi o maloljetnici ili rastavljenoj ženi. Stoga iz svega možemo iščitati dvostruke kriterije.

Unatoč tomu što je po zakonu imala određena prava, činjenica jest da se to u praksi i nije tako provodilo. Jedan od glavnih razloga jest i taj što ih se od djetinjstva uključujući i školu učilo da mora biti podređena i nikako svjesna svojih kvaliteta.

Prvenstveno gdje je najmanje bila zaštićena jest u slučajevima u kojima bi ona bila žrtva kaznenog djela. Način na koji se muškarce opravdavalo i ženi stvarala krivica u slučajevima poput silovanja možemo reći da su ostali do danas. Na segmentu na kojem se najviše treba raditi najmanje se radi, a žena svakim danom biva u sve gorem položaju po tom pitanju.

Za pomak u razvoju ženske svijesti možemo pripisati Ivanu Mažuraniću također i zaslužnost što se školstvo „pokrenulo“ te su se djevojke imale pravo školovati pa unatoč tome što su i dalje i nakon školstva bile potplaćene i smatrane manje inteligentnima, pojedine žene su osvijestile svoje kvalitete i odlučne bile u nastojanju daljnjeg obrazovanja te spremne na vječnu borbu za opstanak u muškom svijetu. I u ovom slučaju možemo povući paralelu sa današnjicom, jer unatoč tomu što su žene po zakonima ravnopravne sa muškarcima i danas često doživljavaju diskriminaciju na radnom mjestu, teže napreduju na poslu odnosno dolazi do staklenog stropa, trpe razna zlostavljanja, a nerijetko i ne dobiju posao jer su žene.

Bilo kako bilo, žene su kroz povijest pa sve do danas dokazale svoju snagu i upornost. Svakim danom podizanjem svijesti o sposobnosti žene i važnosti nje same i kao žene i kao majke dovest će do boljih rezultata. Pomak se vidi, no nesumnjivo ima još puno rada po pitanju položaja i prava žena. Jer žena može sve što zamisli, a to je dokazala kroz povijest!

14. LITERATURA

1. Habsburška Monarhija, Zakoni, „Obći austrianski gradjanski zakonik 1852.“, Iz c. kr. dvorske i državne štamparie, Beč, 1853., prvi i drugi dio.
2. Belić, Matija, „Zbirka kanonskih propisa o braku“, Zagreb, 1937.
3. Čepulo, Dalibor, Rogić Musa Tea, Roksandić Drago, „Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme“, Zbornik radova. Zagreb, 2014.-2019.
4. Dobrovšak, Ljiljana, „Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj“, Croatica Christiana periodica, Vol 29 No. 56, 2005.
5. Erceg Sonja, Tataj Dora, „Položaj žena u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća“, Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti stoljeća, Vol. 10 No. 10, 2019.
6. Graber, Vilim, „Prava djece s osobitim obzirom na brak, obitelj i nasljedstvo“, Zagreb, 1893.
7. Kasap, Jelena, „Imovinsko pravni položaj žene u braku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće – prema sadržaju privatno pravnih isprava“, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 38 No. 1, 2022.
8. Krešić, Mirela, „Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Žensko pitanje u reformama bana Ivana Mažuranića“, Zagreb, 2014. – 2019.
9. Krešić, Mirela, „Hrvatske kućne zadruge: dioba per linea ili per capita“, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 31 No. 1, 2015.
10. Krišković, Vinko, „Hrvatsko pravo kućnih zadruga“, Zagreb, 1925.
11. Leček, Suzana, „Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu!“, Promjene položaja žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata, Povijesni prilozi, Vol. 20 No. 21, 2001.
12. Mužar, Renata, „Izvanbračna zajednica“, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Završni rad, 2023.
13. Smrekar, Milan, „Zakon o Zadrugah od svibnja 1889.“, Zagreb, 1890.
14. Šilović, Josip, „Kazneno pravo“, Zagreb, 1902.
15. Šuvar, Bernarda, „Društveni i politički položaj žena u Nezavisnoj državi Hrvatskoj“, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Diplomski rad, 2017.

16. Tropina, Marija, „Prema ravnopravnosti: žene na hrvatskom tržištu rada krajem 19. i početkom 20. stoljeća“, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Diplomski rad, 2023.
17. Željko, Darija, „Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014.“ Pravnika: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 47 No. 96., 2014.
18. Župan, Dinko, „Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme, Zbornik radova: Mažuranićeva reforma pučkog školstva“, Zagreb, 2014.-2019.
19. Župan, Dinko, „Mentalni korzet: Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj (1868-1918)“, Osijek – Slavonski Brod, 2013.

15. POPIS PRILOGA

1. Tablica 2. Glavne značajke žene kao "dobre" djevojke, kućanice, supruge i majke.
2. Slika 3. Učenice Ženske stručne škole u Zagrebu za vrijeme tečaja vezenja.
3. Slika 4. Maturantice Ženskog Iliceja krajem 19. stoljeća.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
PRAVNI FAKULTET OSIJEK

IZJAVA
o izvornosti rada i suglasnost za pohranu te javnu objavu rada

Student:	LUONA PERACIĆ
JMBAG:	0010216540
OIB:	57245559080
Kontakt (mobitel):	091 592 5080
E-mail:	peracicirvana@gmail.com
Studij:	SUBVEKULNI INTEGRIRANI PREDDIPLOMSKI I DIPLOMSKI STUDIJ PRAVO
Tema rada:	PRAVNI POLOŽAJ ŽENE NA HENESKOM PODRUČJU 1848. - 1918.
Mentor:	IZU. PROF. DR. SC. UJMYA LACHNER

Ovom IZJAVOM potvrđujem:

- diplomski/završni rad je isključivo moje autorsko djelo koje je u potpunosti samostalno napisano uz naznaku izvora drugih autora i dokumenata korištenih u radu,
- suglasan sam da se moj završni/diplomski rad trajno pohrani i objavi u institucijskom digitalnom repozitoriju Pravnog fakulteta Osijek, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu,
- sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog završnog/diplomskog rada.

Datum

Potpis studenta

25.06.2021.

Peracić